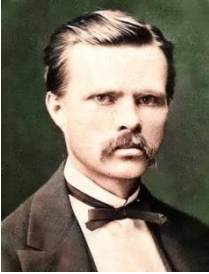

ІВАН НЕЧУЙ-ЛЕВИЦЬКИЙ (1838 – 1918)

Треба життя пропустити
через свою душу.

Іван Нечуй Левицький

1. У п'ятому класі ви вже знайомилися з творчістю митця. Пригадайте, що вам відомо з біографії Івана Нечуя-Левицького.

Іван Левицький — справжнє ім'я письменника. Псевдонімом письменник обрав прізвище козацького полковника, героя «Думи про Нечуя», яку дуже любив.

Народився майбутній митець на Черкащині. Його батько, сільський священник, мав величезну бібліотеку, власним коштом звів сільську школу. Тут малий Іван навчився основ письма. У сім років Івана відрадили здобувати освіту до Богуславського монастиря, а в чотирнадцять він вступив до Київської духовної семінарії, де й провчився майже шість років. Сам вивчав французьку й німецьку.

По закінченню академії пішов учителювати до Полтавської семінарії, де викладав історію, географію та літературу. Згодом учителює в жіночих гімназіях...

Окрім педагогіки, Іван Левицький починає пробувати сили в письменстві. Та в 60-х рр. XIX ст. починається тотальна русифікація. Іван як викладач російської мови, проти своєї волі, мусив стати русифікатором. Болісно переживаючи це, виїхав до Кишинєва. До речі, у середині XIX ст. Київ не був російськомовним. Русифікація почалася пізніше — і саме із закладів освіти.

У чоловічій Кишинівській гімназії продовжив педагогічну діяльність. Водночас створив гурток небайдужих педагогів, які збиралися таємно для обговорення нагальних проблем національного і соціального життя прогресивно налаштованих учителів, які на таємних зібраннях обговорювали гострі національні та соціальні проблеми. Саме в Кишинєві Левицький став активно популяризувати українську літературу, за що потрапив під нагляд жандармерії. Через десять років Іван Нечуй-Левицький повернувся до Києва, де присвятив себе літературі.

Письменник переклав українською частину Біблії (принагідно зауважмо, що перший повний переклад Біблії українською мовою здійснили Пантелеймон Куліш, Іван Пулюй та Іван Нечуй-Левицький).

Митець помер у Києві в шпиталі для одиноких людей. Похований на Байковому кладовищі.

2. Чому відомий письменник жив у злиднях? Чи можна було на той час заробляти виданням творів українською мовою? Чому?
3. Доберіть три цікаві факти про життя митця.
4. Складіть резюме за біографією Івана Нечуя-Левицького.

Повість «Микола Джеря» Іван Нечуй-Левицький присвятив композиторові Миколі Лисенку — найкращому другові.

Микола Лисенко також присвятив письменникові «Дві пісні без слів» (*Deux chansons sans paroles*) для фортепіано (1878).

Твір «Микола Джеря» вперше екранізували 1926 р. німецький кінематографіст Йосип Рона і Марк Терещенко на Одеській кінофабриці (сценарій Миколи Бажана). Але, на жаль, фільм не зберігся.

2019 р. почалися зйомки повнометражного фільму «Джеря. А завтра була воля».

Зйомки фільму вже завершено, триває монтаж та зведення звуку, є офіційний тизер (його можна переглянути за QR-кодом чи покликанням

<https://cutt.ly/RePm3FMb>.

МИКОЛА ДЖЕРЯ

(Скорочено)

Присвячується М. В. Лисенкові

I

Широкою долиною між двома рядками розложистих гір тихо тече по Васильківщині невеличка річка Растваця. Серед долин зеленіють розкішні густі та високі верби, там ніби потонуло в вербах село Вербівка. Між вербами дуже виразно й ясно блищить проти сонця біла церква з трьома банями, а коло неї невеличка дзвіниця неначе заплуталась в зеленому гіллі старих груш. Подекуди з-поміж верб та садків виринають білі хати та чорніють покрівлі високих клунь.

По обидва береги Растваці через усю Вербівку стеляться сукупні городи та левади, не одгороджені тинами. Один город одділяється од другого тільки рядком верб або межами. Понад самим берегом в'ється в траві стежка через усе село. Підеш тією стежкою, глянеш кругом себе, і скрізь бачиш зелене-зелене море верб, садків, конопель, соняшників, кукурудзи та густої осоки...

Серед села Растваця входить в широкий ставок. Кругом ставка знов осокори та верби... Нижче од ставка Растваця знов повилася між зеленими левадами та вербами, а далі сховалась в дубовий ліс та й уткнула в Рось.

Усі вулиці в Вербівці ніби зумисне обсажені високими вербами: то поросли вербові кілки тинів...

В кінці села, коло самої Растваці, стояла хата старого Петра Джері. Невеличка хата насилу світилась білими стінами через густий рядок верб. Коло хати ріс невеликий старий садочок...

Була неділя. Сонце скотилось на захід. Починало вечоріть. За Джериною хатою, під старою грушею, на зеленій траві спав молодий парубок, підклавши під голову білу свиту. Чорна смушева шапка скотилась з голови на траву. Парубок підклав одну руку під голову, а другу одкинув на траву. Чорне волосся на голові, чорні рівні брови дуже виразно блищали на білій свиті. Запалене лице було гарне, але дуже молоде. Червоний пояс обвивавсь, наче гадюка, кругом тонкого стану. То був Джерин син Микола. Гаряче сонце заглянуло під грушу, обсипало вогнем білу сорочку, чорняве лице. Микола почувтив, як сонце припекло в щок, перекинувся на бік, лупнув очима і знов їх заплющив.

Чує він крізь легкий сон, що якась дівчина співає тонким голосом пісню...

Микола прокинувся — і все диво хто його зна де й ділось. Перед ним блищала зелена левада, мліла проти сонця чиста вода в Растваці, а по другий бік річки в березі стояла якась кругловида дівчина, брала воду й співала пісні.

Микола вгледів її тонкий стан, сорочку з товстого полотна, червоне намисто на шиї; вгледів її лице з чорними бровами. Дівчина витягла відро води коромислом, вхопила другим кінцем коромисла друге відро, жваво й проворно кинула коромисло на плече й пішла на згористий берег між рідкими вишнями.

Ще раз обернулась вона, зирнула на річку, на його, і він ще раз побачив її кругле лице, тонкий рівний ніс, чорні брови та чорні товсті дві коси на голові. Вона все співала та співала, доки не сховалась на леваді в вербах.

Микола пізнав дівчину й не впізнав: вона була не вербівська. Він глянув на той камінь, де вона стояла, і знов неначе побачив той гнучкий стан, те гарне, хоч і запалене на сонці, лице.

«Що це за дівчина? Де вона взялася в нашому селі?» — думав молодий Джеря, надіваючи шапку і перекидаючи свиту через плече. Він пішов до хати, а та пісня, а ті чорні брови не сходили в його з думки.

Молодий Джеря перейшов невеличкий садок і поза хатою повернув на двір. На призьбі сиділа його мати, Маруся Джериха, вже немолода молодиця, бліда, з темними очима, з сухорлявим лицем. На Джерисі була спідниця з темної пістрі та сорочка з товстого полотна; в неї голова була заверчена наміткою. Намітка світилась, і через неї було видно високий очіпок з червоними лапатими квітками на жовтогарячому полі. Жовті старі чоботи були почернені по самі кісточки і тільки халяви ще жовтіли. Чорні брови здалеки дуже виразно чорніли під білим пружком намітки. Поруч з Джерихою сиділи чотири молодиці, позав'язувані здоровими хустками на високих очіпках.

Старий Джеря в одній сорочці стояв коло воріт, спершись на тин, і розмовляв з якимсь чоловіком. Молодиці розмовляли та цокотіли, як птиці на дереві. Джериха розказувала десятий раз, як її син тієї неділі перший раз читав апостола в церкві, як розгортав книжку, і як вийшов серед церкви, і як став, і як переступав з однієї ноги на другу, як засоромився і почервонів. Вона, очевидно, була така рада, що в неї невеличкі темні й ясні очі так і крутилися на всі боки.

— Господи! скільки я переносила дякові курей, скільки однесла полотна, яєць, грошей! А все-таки мій Микола вивчився читать, дякувати господі милосердному. Як заспіває мій Микола в церкві, то я й сама не своя. Б'ю поклони та молюся та хрещусь... А це недавно я вже казала своєму старому, чи не час би оженить сина. Я вже старіюсь, час би взяти собі невісточку в хату, та не знаю, до кого б оце старостів слати.

Молодиці перебрали язиком усіх дівчат на селі, пересудили й багатих, і бідних, та й спинились на одній; то була Варка, дочка одного вербівського багатиря, молода й моторна дівчина.

Джериха не вважала, що Варка була багатирка, а її син був убогий. Вона знала, що всі дівчата водили очима слідком за Миколою, а як він йшов вулицею, то вибігали дивитись на його, аж перелазили тріщали.

Сонце било промінням з-за причілка. Половина двора була вкрита ясным червоним світом, половина лежала в тіні. Микола вийшов з вишника і попрямував до хати.

— За вовка промовка, а вовк і в хату! — промовила мати, вгледівши сина. — А ми, сину, оце розмовляли за тебе, бодай не вадило, коли не чув.

— Про що ж ви розмовляли, мамо? — спитав син.

— А про те, що тебе час ожениць! — сказала мати. І молодиці знов почали вихвалювать Варку на всі боки.

— Хваліть, та глядіть, щоб часом не перехвалили на один бік, — промовив Микола й почув, що в його душі лунає пісня незнайомої дівчини, а перед очима мріє кругле молоде лице з чорними бровами.

¹ *Панщина* — це примусове й безоплатне виконання підданими певного обсягу робіт у господарстві власника.

² *Осавула* — тут: прикажчик у панському маєтку.

В той час на вулиці між вербами затуптів кінь. З-за верби висунулась кінська голова, а за нею зачорніла висока шапка, зачервоніло повне лице з довгими чорними кудлатими вусами. Над ворітьми блиснули вирячкуваті неласкаві сірі очі. То був осавула. Він їздив по кутку й загадував на [панщину](#)¹.

— Завтра чоловіки з косами на лан косити овес, а молодиці з серпами панське жито жать! — закричав [осавула](#)² над самою головою в Джері, не знявши шапки й не поздоровкавшись з людьми.

Кінь з осавулою посунувся далі проз ворота і сховався за вербами. Всі в дворі замовкли. Ніхто до осавули не привітався, не кивнув навіть головою. Микола тихо промовив:

— А бодай тобі заціпило! Кричить мов скажений, наче нам позакладало вуха!

Осавулин голос дав знать, що свято скінчилось. Молодиці встали з призьби, розпрощались і пішли з двору. Джериha встала й собі пішла в хату. Слідком за нею пішов і син.

Джериha скинула намітку й почала її згортувать, а згорнувши намітку, допомгла синові складать білу празникову свиту дрібними фалдами.

Світ вечірнього сонця заглянув в причілкове вікно і позолотив білу скатерть на столі, білу стіну з понамальовуваними червоними та синіми квітками в зеленому листі. Ті здорові квітки були багато кращі од квіток, що малюють по стінах дівчата: їх малював Микола. Скраю на полиці, рядом з горшками, стояла дощечка з невеличким млиновим колесом та ступами. Микола зробив ту цяцьку кіскою. Робота була така гарна, така чиста, колесо було так штучно зроблене, наче його зробив справжній майстер. Рядом з колесом лежали на полиці Миколіні книжки: граматка, часловець та товстий псалтир.

Микола вчився читати з великою охотою, прочитав од дошки до дошки весь часловець і псалтир; і не раз в неділю або в свято батько й мати загадували йому читати десятий раз той самий псалтир, самі сиділи

мовчки, згорнувши руки, зітхали, ніби й справді розуміли. Вони тільки знали, що там написано все по-божому, а що й до чого написано, того й сам Микола не тямив.

Ховаючи в скриню празникову одєжу, мати знов почала мову про багатирку Варку.

Микола байдужий до Варки.

Джериха сховала празникову одєжу в скриню. затопила в печі й заходилась варить вечерю. Микола зняв з полиці скрипку і почав натягати струни. Ще малим хлопцем він зробив маленьку скрипочку й сам вивчився грати козачка. Тепер він уже став музикою, купив собі недорого скрипку, підслухав усяких пісень у других музик і часто грав до танців дівчатам та хлопцям.

...В хату ввійшов старий Джеря, високий, тонкий, з сивуватими довгими вусами, з нужденним блідим лицем та смутними очима. Тяжка праця дуже зарані зігнула його стан. Глибокі зморшки на щоках, на лобі, поморщена темна потилиця од гарячого сонця, грубі руки — все це ніби казало, що йому важко жилося на світі. На його пальцях, навіть на долонях, шкура так поморщилась та порепалась, ніби потріскалась на жару. На лівій руці всі пальці трусились безперестану навіть тоді, як він спав. Скільки він вижав, перемолотив та перевіяв тими руками хліба на панщині за свій довгий вік!

Назвіть не менше п'яти фактів на користь того, що Микола — обдарований.

...Другого дня зішло сонце, а Микола з батьком та матір'ю вже й пообідали. Батько з грабками пішов косить панський овес, а мати пішла на панський лан пшеницю жати.

...Микола став жати на своїй постаті поруч з Нимидорою і почав з нею розмовляти; він признався, що бачив її вчора ввечері в березі, і почав розпитувати, звідкіль вона прийшла в Вербівку і де вона стала в найми. Ласкавий голос молодого хлопця промовляв до неї, ніби голос рідної матері. Вона й сама незчулась, як одразу розказала йому про все своє життя.

— Я родом з присілка Скряпчинців, — промовила Нимидора. — Моя мати вмерла й покинула мене маленькою. Я й не пам'ятаю своєї матері: але як почну думати та нагадувати, то мені здається, що моя мати була висока та чорнява, гарна з лица, краща од усіх молодниць, скільки я бачила їх на світі, в доброму намисті, в червоній з торочками хустці на голові та жовтих сап'янцях. І тепер, де вгляджу високу чорняву молодицю в червоній хустці та жовтих чоботях, то мені здається, ніби я побачила рідну матір. Як була я малою, то мені було не раз сниться, що моя мати чеше мені коси, влітає червоні кісники, вбирає мене в квітки та в стрічки, голубить та жалує мене. Мій батько жив недовго й покинув мене сиротою. Мене взяв до себе дядько.

Я жила в дядька, доки піросла. Дядина моя була для мене дуже люта. Вона своїх дітей жалувала, давала їм гостинці, а мене все

обминала. Оце було її діти пустують, вона на їх сердиться, а на мені згонить злість. Вона мене й лаяла гірше, і била гірше, ніж своїх дітей. До своїх дітей було ледве доторкнеться долонею, а мене так лусне, що я не знала, де й дітись. Ніколи я не носила нової одежі, ніколи я не мала нових кісників, нової спідничини; латана сорочка все було світиться на моїх плечах. Я було дивлюсь, як дядина голубить своїх дітей, та все думаю про свою матір: якби була жива моя мати, вона б мене пожалувала й гостинця мені принесла б, і вишила б мені квітками сорочку, і накупила б мені стрічок та квіток. Було ляжу спати, плачу та думаю про свою матір, то мені й сниться моя мати такою, як я собі її пригадувала.

Підросла я; мене один чоловік найняв за няньку за три копи грошей та за сорочку на рік. Господи! як я помордувалась з його малими дітьми. Було хазяйка посадить мені на руки опецькувату дитину, а я ще й сама опецьок, сливинь дитина! Трохи не підвередилась тими дітьми. Хазяїни підуть на поле, а мене покинуть дома з дітьми. Дивлюся я, чужі діти бігають, гуляють в ціці-баби, в хрещика, купаються, а мені не можна й одступать од дітей. Господи, як мені хотілось погуляти та побігати! Якби була жива моя мати, і я гуляла б з дітьми. «Ой мамо моя, доле моя! Нащо ж ти мене такою малою покинула?» — було, думаю я. Я ввесь свій дитячий і дівчачий вік поневірялась в чужій хаті, у чужих людей і не зазнала ласкавого слова.

Стала я дівкою й найнялася за наймичку в одного багатого чоловіка. Хазяїни були люди добрі, та не було мені вільного часу ні поспівать, ні потанцювати, ні сорочок хмелем повишивать. Од ранку до вечора робота та робота, а прийде ніч, упадеш на голу лаву та й заснеш як мертва. Тільки почне на світ благословиться, хазяйка сама лежить, а мене будить корову доїти та до череди гнать. Було вийду на подвір'я з дійницею — соловейки щебечуть, аж садки розлягаються, небо ледве починає червоніть. Я сяду доїти корову, а мені здається, що я стою коло припічка; в печі палає полум'я, а я висовую горщик з печі. Дою корову й сплю. Якби була жива моя ненька, вона б не будила мене вдосвіта з теплої постелі.

Нимидора замовкла й схаменулась, їй стало чудно, що вона розказує за себе хлопцеві, котрого побачила вперше; але як глянула вона на його чорні очі, то їй знов схотілось говорити про свою лиху долю.

Нимидора розповіла, що зараз служить у Кавунів.

— Чи добре ж тобі, Нимидоро, тепер у Кавунів? — спитав Микола.

— Де вже воно буде добре в наймах! Кавун чоловік добрий, та зате Кавуниха дуже лиха; гризе мене, як іржа залізо. Як тільки Кавун ласкаво заговорить до мене, то Кавуниха зараз загне мені в батька-матір. І я боюсь його ласкавого слова, як огню.

Микола вирішив восени посватати Нимидору.

Сталось так, як бажав син: перед Покровою він заслав до Нимидори старостів. Одного дня старости обміняли хліб, а другого дня Нимидора й рушники подавала.

Перед Покровою молодих просватали. Та Нимидора була не з їхнього села, і Миколі довелося йти просити дозволу на одруження в її пана. Пан був небагатий, не відпускав своїх дівчат заміж у чужі села. На щастя, один скрипчинський парубок посватав вербівську дівчину. Миколіне весілля відгуляли на славу. Почалися будні.

II

Другого дня всі кріпаки вийшли на панщину. Серед них — і Микола Джеря. Він, дивлячись на величезну кількість панської пшениці, уперше висловив думку, якої батько навіть злякався:

«Нащо то одному чоловікові так багато хліба?»

Окрім роботи на полі, дівчата й молодиці мусили ще прясти панське прядиво, виконувати іншу роботу — звичайно, ніякої плати вони за це не отримували.

Минув рік. Під час жнив молодий Джеря не стримався і став сперечатися з панським наглядцем. Цей учинок розлютив пана — і він наказав вибити різками всіх, хто вийшов працювати на себе.

Після цього Микола з Нимидорою змушені жати своє жито вночі. Та пан зрозумів, що Микола — бунтівник.

Восени Нимидора народила дочку — дівчинку назвали Любою. А на третій день після пологів осавула приїхав гнати Нимидору на панщину й ударив її нагайкою. Побачивши в дружини синець, Микола скипів і вирішив помститися за себе, за батька, за Нимидору.

А тут саме настав час платити подушне. Батько з сином думав, думав, де б то взяти грошей, і надумав продати кабана, що годували к Різдву. Продали кабана, а самі zostались без сала й цілі М'ясниці їли пісний борщ та пісну кашу, неначе в піст.

Настав великий піст. Одного вечора старий Джеря прийшов з панського току та й звалився; в його нічого не боліло, але уся його сила хто його зна де й ділась! Тонка шия стала ще тонша; сухе лице стало ще сухіше, очі позападали дуже глибоко, а обидві руки по самі кісточки так трусилися, що він не міг нічого держати в руках. Важка робота виссала в його сливе усю кров. Він лежав на печі та все дивився на стелю, широко розплющивши очі. Пролежав він тиждень, навіть не стогнав, і лице в його стало ніби припадатъ землею.

*Микола пішов до батюшки й просив його висповідати старого батька. Батюшка прийшов, висповідав Петра, побачив, що він захляв, і звелів йому їсти в піст **скоромне**³.*

³ *Скоромне* — це їжа, виготовлена з м'яса чи молока.

— Батюшко, хіба ж у мене душі нема, щоб я в піст їв скоромне! — промовив Джеря тихим хриплим голосом.

— То їж, Петре, хоч кашу з молоком; слабому бог простить, і я тобі прощаю, — промовив молодий священик.

— Не буду, батюшко, їсти: гріха боюся. Я чоловік старий, не сьогодні-завтра вмиру. Та й де того молока дістать? Ми вже так вихарчувались, що їмо самий хліб та цибулю, та й хліба до нового не стане. Треба хлять, хоч і не хочеш.

— Про мене, як знаєш, а я тобі раджу й дозволяю їсти скоромне, бо ти, діду, охляв і захляв.

Петро тільки рукою махнув.

В чистий четвер Джеря вмер, та все наказуючи синові не зачіпать осавули, не зачіпати пана та робить мовчки панщину.

...В велику п'ятницю поховали старого Джерю. Сім'я їла паску з слі-

⁴ *Подушне* — податок у Російській імперії. Подушне сплачувало все чоловіче населення країни, крім дворян, духовенства й осіб, що перебували на державній службі.

⁵ *Москалі* — тут: солдати, вояки.

зьми. Микола ще більше зажурився, бо за помершого батька треба було платити *подушне*⁴ як за живого, доки не вийде нова ревізія.

Настала пишна та тепла весна. Зеленіли верби в березі, зазеленіла трава на левадах. Джерин садок завітчався білим цвітом. Все цвіло та зеленіло, тільки Микола ходив сумний та невеселий.

Знову настала осінь та жнива.

Одбули люди панщину, одбули вже й згінні дні, а все-таки не вижали панської пшениці до решти. Пшениця в пана вродила, як ліс, густа, як щіт. Бжозовський зібрав людей і оповістив, що дасть жати за сніп, але давав дуже малий сніп. Микола не втерпів і вихопився перед паном з словом, що люди підуть жати до графа.

За ним обізвався і Петро Кавун, а далі ще кілька чоловіків.

Бжозовський спанхнув: його червоне повне лице стало ще червоніше, сірі очі аж налились кров'ю. Він зненавидів Миколу, бо вгадував в його гордих, сміливих карих очах велику ненависть до себе. Ту злість примічав він навіть в його довгих чорних вусах, в міцно стиснених губах, в твердому неласкавому голосі. Він затупотів ногами на одному місці й крикнув:

— То ти смієш мені цвікати в вічі? То ти смієш мені підбивати народ? Та я зараз дам знати становому й накличу повне село москалів. Я вас поб'ю московськими руками й оддам усіх бунтарів-хазяїнів у *москалі*⁵! Я вас на Сибір запроторю! — крикнув Бжозовський несамовито та все тупотів ногами на одному місці.

Пан прогнав Миколу й Кавуна з-перед очей, одначе поступився громаді більшим снопом. Він боявся, щоб часом люди і справді не пішли на графський лан на заробітки.

Прийшов осавула й запер Джерю, Кавуна і ще чотири чоловіки в холонду на висідку. В пана була думка й справді оддати Джерю й Кавуна в москалі.

Посиділи вони взаперті день, а другого дня їх випустили, бо треба було панську пшеницю дожинать. Пішов Микола з чоловіками додому та, йдучи, нишком змовлявся з ними. Вони знали вдачу свого пана і постановили втікати з села на далекі сахарні, поки мине некрутчина.

Микола Джеря, Кавун та ще чотири чоловіки втекли з села, перед тим підпаливши панське зерно.

5. Чому в Миколи зароджується ненависть до пана й панщини?
6. Чому, на вашу думку, Петро Джеря наказував синові коритися панам? Що виховало в українця рабську покору?
7. Чому Микола змушений утекти з рідного села, залишивши сім'ю? Чи можна Миколу Джерю вважати шукачем пригод? Чому?
8. Втеча Миколи Джері — вияв бунту проти сваволі пана чи, можливо, егоїстичний учинок, адже герой твору піддавав небезпеці родину, яка все ще залишалася власністю пана? Думку прокоментуйте.
9. Які звичаї та традиції описано в прочитаних вами уривках? Назвіть три докази того, що їх зображено в дусі реалізму (за потреби використайте матеріал про реалізм).
10. У пейзажних замальовках Іван Нечуй-Левицький постає, на вашу думку, як реаліст чи романтик? Чому? Доведіть свою думку.
11. Завдання на вибір.
 - 1) Намалюйте родинне дерево Миколи Джері.
 - 2) Спрогнозуйте ланцюжок сюжетних подій про те, які перипетії відбуватимуться з головним героєм далі. Звірте свої міркування, продовживши читання.

III

Микола з товаришами помандрував на сахарні⁶ в Канівщину, в Стеблів. Він ішов не великим битим шляхом, а через малі села понад Россю, невеликими дорогами, щоб не стрінуться з вербівськими людьми або й з своїм паном.

У Стеблеві втікачі влаштувалися на сахарні. Велика кількість механізмів уразила селян. Однак згодом вони звикли до них і працювали поряд з такими самими бідарями. Звикли до механізмів, та не звикли до несправедливості, яка і тут панувала.

Микола Джеря так помарнів і змінився на обличчі, що його трудно було впізнати. Блискучі карі очі наче погасли, лице постарілось, рум'янець пропав, лоб став жовтий, як віск, шия поморхла. Тільки здорові жилаві

⁶ Сахарня — цукровий завод, цукроварня. У першій половині XIX ст. в Стеблеві розвивається промисловість. Тут відкрито суконну фабрику. На підприємстві працювало близько 500 осіб. Згодом засновано цукроварню і рафінадовий завод, працювала слюсарна майстерня.

руки з довгими пальцями та довгі вуса нагадували про давнього Миколу Джерю. На Миколі була чорна, мов земля, сорочка, подерта свита, старі шкарбани з дірками, звідкіль виглядали солом'яні устілки. Волосся на головах у бурлак було закудане, мов у неспросиплених п'яниць. Поруч з Миколою сиділи за столом бурлаки в таких чорних сорочках і з такими невмитими видами, з такими бруснатими щоками, з такими кудлатими головами, що їм дивитися було страшно.

Одного ранку до казарми забіг Кавун і повідомив, що бачив пана Бжозовського. Пан дізнався про втікачів і приїхав на сахарню. Розлючені селяни вирішили добре провчити пана. Вночі вони прийшли до заїзду, де той ночував. Побили осавулу, але сам Бжозовський втік.

Знаючи, що це їм так не минеться, селяни пішли зі Стеблева.

Вже світнуло надворі, вже й зійшло сонце, а бурлаки йшли й не спочивали. Вони поминули багато сіл, багато сахарень та суконних фабрик, ніде не спочивали і не ставали, їм усе здавалось, що Бжозовський буде гнаться за ними. Опівдні вони звернули в лісок, з'їли по шматку хліба, напились з **кринички погожої води і помандрували далі**. Ввечері з'явилося на долоні велике містечко з двома білими мурованими церквами. За містечком осторонь стояли здорові сахарні з високим чорним стовпом. Вітер повівав од заводу, і далеко на полі було чути препаскудний противний сморід од перепалиних кісток, од гнилого малясу.

Сонце сіло за горою. Черета йшла в містечко. Потомлені бурлаки ввійшли в містечко. То була Черкащина.

— Ставаймо тут на роботу в сахарні, — промовив Джеря. — Ми зайшли вже далеко од Вербівки. Тут не знайде нас пан...

IV

Умови на сахарні були ще гірші, ніж у Стеблеві. Хазяїном сахарень був скупий єврей Аврам Мойсейович Бродовський, який жив за кордоном і рідко приїжджав на завод.

Помилково вважати, що всі заможні люди — жорстокі й несправедливі. Не всі власники заводів були жадібними.

Мико́ла Тереще́нко був українським мільйонером, власником багатьох заводів, який дбав про робітників: здійснював і соціальні виплати. Окремим рядком у громадській діяльності мецената варто виокремити сприяння освіти. Микола Терещенко грошей на навчальні заклади не шкодував.

Не здобувши через матеріальні труднощі належної освіти, у Глухові він фінансував чоловічу та жіночу гімназії, пансіон для

гімназистів, повітове ремісниче училище, прогімназію (початкова, чотирикласна гімназія), дитячий притулок; за його сприяння були побудовані ремісниче училище, міська лікарня, учительський інститут зі службами, низка приватних житлових будинків. 21 вересня 1874 року відбулося офіційне відкриття учительського інституту, найстарішого педагогічного навчального закладу в Україні (нині — Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка).

Бродовський, узявши в **посесію**⁷ сахарні, довго морочився, поки привчив людей казати йому «ви», а хто на його тикав, тому він довго не видавав плати за роботу. Одні захожі бурлаки довго не гнулись, та все тикали на його, на дітей, навіть на його жінку, хоч вона зовсім була схожа на паню.

⁷ *Посесія* — форма оренди в XIX столітті.

Бурлаки згодились з Бродовським по три карбованці на місяць, на його харчах і пішли до казарм.

Проте Бродовський обдурих бурлак і заплатив їм якісь копійки. З горя Микола з товаришами пішли в шинок і пропили за ніч усе, що заробили.

Бродовський поставив шинок коло самих заводів, хоч усі шинки в містечку були закуплені в діди́ча таки Бродовським. Бурлаки в шинку оддавали Бродовському назад за його горілку зароблені в його гроші.

Прийшла зима. Робітники, які жили впроголодь у брудних холодних казармах, хворіли й помирали. Вербівські втікачі надумали рушити далі, та одного вечора захворів Кавун. У гарячці хворий згадував своє село, рідну сім'ю, просив Миколу розповісти про нього жінці й дітям.

На Джерю найшла туга. Він пригадав Нимидору, доньку, батька з матір'ю... Кавун помирає. Бурлаки вирішили йти на «широкі херсонські степи».

По дорозі бурлаки вночі відпочивали біля вогнища. Якось до них пристав незнайомий чоловік. Він виявився бувалим бурлакою — це був Андрій

*Корчака. Корчака і став їхнім ватажком, він намовив податися працювати в **Бессарабію**⁸. Микола Джеря з товаришами пішли працювати до одного пана. Заробивши трохи грошей, вирушили далі, до Дністра.*

Після тривалої мандрівки втікачі опинилися в Бессарабії. Місцеві пани охоче приймали на свої землі українських селян, бо мали багато землі, але замало людей.

⁸ *Бессара́бія* — історична область у східній Європі між річками Прут, Дністер і гирлом Дунаю та Чорним морем.

70 % площі Бессарабії на території сучасної Молдови, решта — Україна (частини Чернівецької та Одеської областей).

V

Часто тут замість померлих у книги записували нових людей і давали їм прізвища небіжчиків. Бурлаки тепер були записані під прізвищем Посмітюхів.

Пристав записав Миколу батьком — Іваном Посмітюхом, а других бурлак позаписував його братами та синами. Корчака, чи тепер Олекса Посмітюха, був на літа старший од Миколи, а тепер доводився йому сином. Подававши ймення усім новонародженим, пристав забрав гроші з бурлак і видав їм пашпорти.

VI

Бурлаки найнялися працювати рибалками. Вони пристали до отамана Ковбаненка. Сім'я отамана жила в селищі, його жінка й дочка навідувалися до рибалок — привозили їжу, забирали рибу. Микола сподобався отамановій дочці, але це тільки завдало йому жалю. Він згадав свою Нимидору, маленьку дочку, і сум оповив його душу... Багато пригод випало на долю Миколи — він забув Нимидору й почав зустрічатися з Мокриною.

VII

Другого дня після того, як Микола покинув Нимидору і пішов на заробітки, Нимидора мусила йти на панщину. Вона йшла на панщину — плакала, йшла з панщини — так само плакала...

Вона безперестанку чекала на Миколу.

Минали роки. Нимидора була начебто й не вдовою, але не мала чоловіка. Стара Джериha чекала сина десять років, а на одинадцятий померла. Невістка плакала за нею, як за рідною матір'ю. Залишилась у неї одна втіха — дочка Любка.

Тільки й минуло дівці шістнадцять років, як до неї вже й старостів заслали. Тепер у хату Нимидори прийшов жити зять. Через певний час Нимидорі почали снитися страшні сни. Тим часом пішла чутка про скасування кріпацтва. Нимидора зраділа, бо сподівалась тепер, що Микола повернеться додому.

Нимидора не побачила Миколи й перед смертю. Вона вмерла безталанною, як і родилась безталанною...

Поховали Нимидору на кладовищі рядом з її тещею і тестем. Любка посадила край могили вербу, а її чоловік поставив невеличкого хреста. Всі люди в селі жалкували за Нимидорою і просили бога, щоб їй хоч по смерті було легко лежати та землю держать, бо на цьому світі її життя було важче од сиріої землі.

VIII

Микола все служив забродчиком в Ковбаненковій ватазі. Мокрина довго любила його та все давала гарбузи своїм женихам. Батько лаяв її, мати плакала, вмовляла, та нічого не вдіяла. Мокрина вийшла заміж аж через кілька год, тоді, як прохололо її серце і Микола покинув Ковбаненка.

Сталося це після сварки, коли він ледве не побився з отаманом. Тим часом Бжозовський не забував про втікачів — він жадав помсти і влаштував лови на своїх колишніх кріпаків. Миколу разом з іншими бурлаками спіймали й посадили до в'язниці. Одного дня їх повели до суду. Проте вирок був несподіваний — їм зачитали листа про волю. Не вірячи почутому, бурлаки довго не могли прийти до тями. Аж потім зібралися й пішли до рідних домівок. Двадцять років минуло з часу втечі. Страшно й боляче було повертатися додому. «Чи застанемо живими своїх?» — гадали бурлаки. Діставшись села, Джеря став розпитувати про свою сім'ю. І тут дізнався, що Нимидора померла, а дочка вийшла заміж... Увійшов до хати, та Любка його не впізнала, не зраділа й тоді, коли Джеря сказав, хто він такий: «Перед нею стояв зовсім чужий для неї чоловік». Доживав старий Джеря віку в дочки, пораючись коло пасіки та згадуючи свою молодість, дружину, свої поневіряння по світу. На пасіку приходили діти слухати «чудової казки — пісні пасічника Миколи Джері».

...Бурлаки спустились з гори й увійшли в село. З ними стрічались люди, та все незнайомі, та все ніби чужі.

— Чи є тут у вас на селі Джерина хата? — спитав Микола в одного парубка.

— Нема в нас такої хати. Була, кажуть, Джерина хата, а тепер вона вже Чабаненкова, бо баба Нимидора Джериха видала дочку за Чабаненка.

— Чи жива ще Нимидора Джериха? — спитав Микола, і в його затрусився голос, а з голосом затріпотіла уся душа.

— Того року вмерла; і недовго нездужала, — сказав парубок.

Микола тільки й примітив, що Вербівка закрутилась перед ним; була зелена, потім стала жовта, а потім ніби вкрилась туманом, а потім він вже й не бачив її за слізьми, неначе над селом схопилися хмари і залили дощем усе село. Микола пішов знайомою греблею. Верби по обидва боки греблі стали такі товсті, що їх трудно було обхопити вдвох. Він повернув переулком і вгледів свою оселю.

«Що ж тепер я знайду на своїй оселі?» — міркував Микола, підходячи до воріт.

Микола прийшов до воріт і сперся на них, похиливши сиву голову та оглядаючи подвір'я. Де колись стояла повітка, там тепер давні вербові кілки стали товстими та здоровими вербами. Хата осіла й трохи перехнябилась на бік, на причілок. Вікна покосились, двері понижчали й трохи ввійшли в землю. Тільки стіни біліли, як і колись давно. Старе дерево в садку посохло, а на його місце повиганялись молоді буйні яблуні та вишні.

Микола перейшов двір, рипнув сінешніми дверима і ввійшов у хату. Молода молодиця поралась коло печі, а якийсь молодий чоловік стояв коло стола. Молодиця була ніби рідна Нимидорина сестра: така вона була схожа на Нимидору. В неї достоту були такі чорні брови, такі темні очі; тільки вид у неї був худіший, і вона була тоненька й утла, ніби захарчована ще змалку. Миколі здалось, що то була Нимидора в той час, як він ще сватав її й залицявся до неї.

— Добровечір вам! — промовив Микола, дивлячись на хазяїна й на хазяйку заплаканими очима.

— Доброго здоров'я! — обізвалась Любка й широкими очима глянула на Миколу.

Її широко розкриті темні очі, її голос, вид — все так нагадувало Нимидору, ніби на його через ті очі глянула Нимидорина душа, через той голос заговорила до його сама. Нимидора з того світу. Микола не вдержавсь, поцілував Любку й заплакав. Вся його тверда, міцна душа розтопилась, як віск на гарячому вогні, й розплилась слізьми.

— Не впізнаєш батька, бо зроду його не бачила! — насилу вимовив Микола. — А де ж твоя мати?

Любка догадалась, хто прийшов до неї в хату. Вона засмутилась, здивувалась, не знала, що й казати, і тільки мовчки стояла коло печі. Однак в її серці не заворушилось ні крихти дитячого жалю, жалю дочки за батьком. Перед нею стояв зовсім чужий для неї чоловік. Для неї навіть було чудно, що він називав себе її батьком, їй усе здавалось, що батько давно вмер і лежить похований в землі. В її серці все якось помішалось, скаламутилось, так що вона не знала, чи радіть, чи плакати?

— Чи давно вмерла мати, Любко?

— Торік у петрівку, — насилу промовила Любка, — мати ждала вас та все посиляла мене виглядати.

— Та й не діждалась! Така вже наша доля! — промовив Микола. — Ти вже, Любко, вийшла заміж; а я тебе покинув ще в колисці.

— Ми недавно побрались, — сказала Любка, показуючи на чоловіка.

— А хата стала ще нижча; мабуть, осіла. І образи ті самі, — промовив Микола, — перед ними молилась твоя мати. Чи ви вже вольні?

— Вже, хвалить бога, не робимо панщини, — обізвався Любчин чоловік, — ще оремо передніше поле, а це кажуть, що приїдуть наділять нас землею на виплат, чи що.

— Якби не та панщина, може, й мати ваша була б жива, і я не тинявся б у світах більше двадцяти год. Чи давно померла моя стара мати?

— Бабуся вмерли давно: ще я була дівчиною, — промовила Любка.

— Чи добре ж вам жилося без мене? — спитав Джеря.

— Ет! Яке там добро! Бідували та побивались з матір'ю до останнього часу, може, мати й тепер були б живі. Сідайте, будьте ласкаві! — сказала Любка і хотіла назвати Джерю татом, але язик сам задержав на кінчику те слово.

Джеря мовчки вийшов з хати, перейшов двір, пішов у садок, а далі пішов на город, на леваду понад річкою. Високо й густо розрісся вишник, що він насадив, неначе зелене гніздо; через його навіть не

промикувавсь промінь сонця. Верби коло тину стали дуплинасті і взялися порохнею. Микола шукав очима тієї старої гіллястої груші, з-під котрої він вперше побачив Нимидору, як вона брала з Раставиці воду. Груші вже не було й сліду. Микола ледве налапав ногами в кропиві сухий спорохнявілий пеньок. Од його не пішло ні одного паростка. Микола пригадав собі той пишний вечір, пригадав той дивний сон, що колись снівсь йому, як він спав під грушею, те кришталеве листя, ту дивну жар-птицю, що ніби співала Нимидориним голосом.

Любка повела батька на кладовище й показала йому могилу над Нимидорою. Кладовище було обкопане глибоким ровом. На окопі росла густа береза. З одного боку по окопі росли високі верби. Сонце тільки що сіло за горою і його останнє рожеве проміння гасло на самих вершечках верб. Любка показала Джері Нимидорину могилу під вербами. Могила вже заросла травою. Микола зняв шапку, перехрестився й похилив голову, держачи обома руками шапку перед собою. Любка плакала. З Миколиних очей покотились дві здорові сльози і впали у траву.

Надворі було тихо, як у хаті. В тій тиші ніби було чуть, як смерть витала над кладовищем. Микола довго стояв і думав, а потім тихо промовив, махнувши рукою:

— Все померло, й сліду не зосталось. Марно перегоріло й перетліло моє життя, і тепер зостався тільки попіл, доки його не поглине свята земля.

Однаке Микола помиливсь: з його не швидко став попіл. Він і сам недобачав, що в йому ще тліє великий жар, як після спалених дубових дров. Під сивим волоссям затаїлась міцна запекла й правдива душа.

З кладовища Микола пішов до священика й найняв панахиду за Нимидору...

Микола зостався жити при своїй дочці. Дітям спочатку було дуже чудно. Любка першої ночі таки добре боялась: для неї все здавалось, що до їх притарабанився волоцюга і може ще й лиха накоїть у хаті. Вона насилу звикла звати Миколу батьком. Він так і зостався для неї чужісіньким чоловіком за все його життя.

Микола за свої гроші купив конячку з візком і почав хазяйнувати. Його вдача, як велика річка після весни, почала входити в свої береги; але часом вряди-годи знов несподівано виходила з берегів і розливалась бурляцтвом, доки зовсім вгамувалась на старість. Тим часом на селі завелись нові порядки; вже завели волость, і громада обрала за голову одного багатого чоловіка й поклала йому плату на рік двісті карбованців. Голова зараз почув, де раки зимують, і почав з писарем потроху обкрадати громадський скарб, встоював за свій багатий рід і всі громадські повинності скидав на вбогих хазяїнів. Раз якось голова послав до Миколи десяцького, щоб він дав свого коня під станового. Микола знав, що коні самого голови і його багатой рідні стоять дома в повітках.

— Нехай голова дає свої коні або пошле до своєї рідні, — сердито одказав Джеря.

Голова послав до Миколи десяцького вдруге. Микола дав коня, але зараз пішов до шинку, де було чимало громадян, і почав нарікати на

голову за те, що він усю громадську вагу скидає на бідніших хазяїнів, а собі вже поставив нову хату з світлицею та з кімнатою, наче збудував панську економію.

— Голова краде наші гроші, а ми мовчимо. Він швидко переведе наші коні й худобу, а ми нібито повинні йому на все наставати. Хіба таки в нас на селі й людей нема. Даймо чередникові сто карбованців, то він буде таким самим головою, ще й спасибі скаже! Скиньмо його, іродового сина! Нехай знає, що громада великий чоловік.

— То й скиньмо! Правду ти, Миколо, кажеш! Чи вже ж таки в нас на селі вартого чоловіка не знайдеться. Оберім ще вбогого. Бачили вже багатих в головах, побачимо й бідних!

...Громада зібралась у волость і загула, як бджоли в улику. Багатого голову скинули й обрали за голову чередника. Всі громадські шинки пооднімали од жидів і оддали двом чоловікам, таки вербівським.

Тим часом почали наділять селян землею. Пан забрав собі кращі землі по долині, над річкою, а половина села мусила брати землю на шпильях понад крутими балками. Одна така гора припала й Джері і його зятеві. Та гора була така крута, що у великі дощі рілля скочувалась з водою униз, а воли ледве тягли плуга по косогору. Окрім того, під панські землі одійшов ліс, а в тому лісі були людські садки. Ті садки належались до хазяїнів споконвіку. Вони росли по балці серед густого лісу. Там був і садок Джерин; там стояла з давніх давен пасіка його батька.

— Панове громадо! — казав Джеря людям. — Пан хоче нас скривдить, та ми того не попустим. За що ми будемо платити такі скажені гроші? Чи вже ж за ті лісі гори! Як собі пан схоче, а я не хочу брати того поля, не буду навіть цього літа сіяти на йому хліба; а хто посіє хліб, той буде зрадник громаді.

— То й не сіймо! — гукнула громада. — А хто почне орать, то ми полатаємо киями боки. Треба подавати лист на пана і за поле, і за наші батьківські садки.

— Авжеж, треба! Минулась панщина; а тепер і ми пани, і свого докажемо, напутював людей Микола.

Громада й справді того року не орала й не сіяла хліба на тому полі, вгорі над балкою. Тим часом пан поїхав до міста і пожалівся, ніби Джеря бунтує громаду. Мировий посередник потяг руку за паном і Миколу з кількома ватажками та приводцями зв'язали, одвели до міста й посадили в тюрму на висидку...

Половина села не орала й не сіяла того року. Пан не згоджувався брати назад того поля. Так воно й стояло ціле літо толокою.

...І до кінця свого живоття Джеря йшов проти панів та жидів: так вони багато нашкодили йому й скривдили його, занапастили його вік.

...В Вербівці настав молодий піп і почав брати велику плату за треби. Джеря перестав ходити до церкви, і як було вгледить попа, то зараз хапається за свою кишеню. Вряди-годи, одначе, Микола молився богу в

пасіці, хрестячись та кланяючись до схід сонця. — На старості літ Джеря любив довгими зимніми вечорами розказувати дочці й онукам, де він бував, що він бачив, в яких краях ходив, з якими людьми зустрічався. Діти слухали й засипали коло його, на його руках.

Настали інші часи, настали інші люди. Джеря тільки згадував, як колись він жав з Нимидорою вночі при місяці, як людський хліб стояв незжятий, гнувся додолу й висипавсь, а люди на панщині хапали серпами панський хліб. Тепер стало діло напереверт: на людському полі стояли полукіпки, а панський хліб стояв незжятий. Пани, в важку для селян годину, почали наймать зимою строкових на жнив'яний час за нікчемну плату й накладали велику пеню на того, хто пропускав в жнива дні. Стала знов маленька панщина: це тоді завелись в польських панів відомі «порції».

Джеря вговорював людей не ставати на ті «порції», а сам перебравсь на все літо в свій хуторець. Він був за пасічника і в інших пасіках, котрі стояли сливе суспіль по садках поблизу од його пасіки.

Був пишний тихий літній вечір. Сонце стояло на заході. Старий Джеря сидів у своїй пасіці коло куреня з своїми малими онуками. Невеличка пасіка стояла в балці на косогорі в садочку, а насупроти неї, по другий бік балки, стояла крута гора, як стіна, вся зверху вкрита густим лісом, а внизу густою ліщиною.

Коло пасіки суспіль росли на балці старі садки, а між ними подекуди стояли здорові старі дуби з густим темним листом, ніби скелі. Балка, вкрита садками, вилась попід горою і ховалась далеко-далеко в старому липовому лісі. В садках було ще знать окопи та ями, зарослі терном та ліщиною: то було померше село, може, ще старіше, ніж була Вербівка, може, знесене татарським або польським мечем та вогнем.

Невеличка Джерина пасіка була обгороджена низьким тином і обставлена од півночі очеретом. Коло очеретяної стіни притулився курінь...

Коло пасіки росли яблуні й груші, посхилявши густе гілля в пасіку над вуликами. За пасікою зеленів маленький баштан. Довге гарбузиння вилізло на курінь і почіплялось по тину. На самому курені вгніздився здоровецький гарбуз, неначе виліз, щоб погріти своє біле черево на сонці. В одному кутку коло хвіртки тліло куриво, і легенький димок вився вгору й ховався в густому гіллі старої груші. Джеря сидів на пеньку коло вогню і держав на руках маленького замурзаного онучка. Коло його сиділо дві дівчинки-онучки, а старший хлопець з батогом в руках стояв проти діда й не зводив з його очей. Джеря був сивий, аж білий. Густі сиві брови низько понависали й закривали очі, а з-під їх і тепер блищали темні, як терен, очі. Довгі сиві вуса спускались вниз, а голова біліла, наче вишневий цвіт. Його вид і тепер був сміливий і гордовитий.

Любка принесла дідові харч в клунку і стояла під гіллям груші, схиливши голову і підперши щоку долонею. Дід дав онукам по огірку і все

розказував їм про далекий край, про Чорне море, про лиман. Діти слухали неначе якусь дивну казку та все розпитували діда про морську чудну та страшну рибу та про море. Мала дитина заснула на його руках.

А в пасіці гули в уликах бджоли густим глухим гуком, неначе вони були закопані десь під землею. В вічках подекуди ліниво лазило кілька бджіл. Дві-три бджоли сновигали ліниво понад хрестом, та й ті незабаром ніби падали в вічка. В пасіці пахло медом, пахло молодою травою та польовими квітами. Серед пасіки десь взялася кавуняча огудина, сплелась з бадиліною, березкою та з широким листом огірків і побігла до одного улика довгою зеленою стежкою. Між уликами зеленіла трава, синіли сині дзвоники, показуючи свої ясні осередочки; під тином червоніла, ніби кров'яні краплі, червона смілка, ріс жовтий кущик дроку. Косе проміння промкнулось під яблунями та важкими дубами й ніби запалило зелену траву, улики, зелене листя на грушах, ще й облило сивого діда червонястим світлом.

Вже сонце зайшло, вже ніби дрімота розлилась над густими садками, над густим лісом, а дід усе розказував, а діти все слухали, а бджоли гули, неначе гула гучними струнами кобза, пригравуючи до чудової казки-пісні пасічника Миколи Джері.

За жанром «Микола Джеря» — соціально-побутова повість-хроніка. **Соціально-побутова повість-хроніка** — художній епічний твір, у якому картини родинного життя і побуту героїв зображені на тлі якихось соціальних подій чи пов'язані з певними суспільними обставинами.

Хроніка — літературний твір, у якому розкривається послідовна історія якихось суспільних чи родинних подій за тривалий проміжок часу.

У творі простежуються **риси реалізму** — у правдивому відтворенні картин тогочасної дійсності.

12. Що вам відомо про кріпацтво і його скасування з уроків історії? Як це антисоціальне явище описано у творі?

13. Які верстви суспільства зображено у творі? Накресліть таблицю в зошит та заповніть її.

Верстви суспільства	Представники	Спосіб життя
Селяни		
Поміщики		
Власники заводів		
Бурлаки, заробітчани		
Ватаг		

14. За моделями поведінки визначте тип темпераменту героїв твору (Микола, Петро, Маруся, Нимидора), заповнивши схему. Темперамент — тип поведінки, емоцій і реакцій людини.

Типи темпераменту

Герої твору

Сангвініки легко знаходять спільну мову та швидко входять у соціальні контакти, можуть бути лідерами у групових ситуаціях, швидко реагувати на зміни в навколишньому середовищі та адаптуватися до нових умов. Оптимістичні та комунікабельні

Флегматики вирізняються спокоєм і стійкістю, здатні підтримувати емоційну рівновагу та витримувати стресові ситуації, ухвалюють добре обдумані й виважені рішення

Меланхоліки схильні до глибоких роздумів та внутрішніх переживань, дуже чутливі, креативні та уважні до деталей, можуть тривожитися

Холеріки цілеспрямовані, виявляють лідерські риси, енергійні, також можуть бути схильні до стрімких змін настрою та прискорених темпів роботи.

15. Схарактеризуйте образ Миколи Джері за планом.

- 1) Соціальний стан героя.
- 2) Родинний стан Миколи Джері.
- 3) Риси характеру.
- 4) Микола Джеря — борець за соціальну справедливість чи за щастя?

16. Доведіть, що у творі «Микола Джеря» наявні риси реалізму.

Наведіть **не менше п'яти** прикладів.

17. Випишіть із тексту один пейзаж. Яка його роль у творі?

18. Доведіть, що за жанром цей твір соціально-побутова повість-хроніка.

19. Визначте основні частини сюжету твору. Який епізод можна вважати кульмінацією повісті? Чому? Заповніть таблицю прикладами з твору.

Композиція художнього твору

Сюжет	Позасюжетні елементи
Експозиція	Портрет
Зав'язка	Пейзаж
Розвиток дії	Інтер'єр
Кульмінація	
Розв'язка	

20. Дайте назви розділам, об'єднавши їх у сюжетний ланцюжок.

21. Заповніть таблицю за зразком, зазначивши образи, через які розкрито відповідні проблеми (сміливість, боротьба за соціальну справедливість, батьки і діти, кохання і зрада, важка праця, боротьба за щастя, бідні і заможні). За потреби доповніть її.

Проблематика твору «Микола Джеря»

Проблема	Образи твору
Сміливість	
.....	

22. Сформулюйте тему та ідею твору.

23. Робота в групах.

- 1) Напишіть поради, як відстоювати соціальну справедливість.
- 2) Напишіть есе за матеріалом таблиці.

Справедливість — мораль та чеснота, вразливість як на суспільне добро, так і на суспільне зло.	
+	—
Боротьба за соціальну справедливість вимагає самопожертви заради інших	Ризик втратити спокій та затишок
Чи можуть бути всі борцями за соціальну справедливість?	

24. Створіть паспорт твору.

25. Завдання на вибір.

- 25-1. Випишіть із тексту прислів'я, приказки.
- 25-2. Намалюйте карту пригод Миколи Джері.
- 25-3. Створіть три тести до повісті.
- 25-4. Заповніть таблицю, зазначивши чинники, які змінили Миколу Джерю.

Довідка. Тут: SWOT-характеристики — це чинники, що впливають на характер. Їх ми об'єднуємо в чотири групи:

- сильні (англ. Strengths);
- слабкі (англ. Weaknesses);
- можливості (англ. Opportunities) за умови втілення їх;
- загрози (англ. Threats), пов'язані з їхньою дією.

		Позитивний	Негативний
З а р а з	Вну трі ш н ій	Сильні сторони	Слабкі сторони
М а й б у т н є	Зо- в- ні- ш- ній	Можливості	Загрози